

BİR ERMENİ PROPAGANDA DERGİSİ: THE ARMENIAN HERALD
(1917-1919)

AN ARMENIAN PROPAGANDA JOURNAL: THE ARMENIAN HERALD (1917-1919)

Elif KAYMAK

Doktorant, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı
PhD Candidate, Ondokuz Mayıs University, Institute of Graduate Studies, Department of History

elf_kaymak@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2637-1523

İBD

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi – Ondokuz Mayıs University Journal of Humanities
1/2, Aralık – December 2020 Samsun
E-ISSN: 2717-8072 (Online)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insanbilimleri>
insanbilimleri@omu.edu.tr

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi (Research Article)
Geliş Tarihi-Received Date : 11.09.2020
Kabul Tarihi-Accepted Date : 23.11.2020
Sayfa-Pages : 169 – 192.

This article was checked by iThenticate®

Atf – Citation: KAYMAK, Elif, “Bir Ermeni Propaganda Dergisi: The Armenian Herald (1917-1919)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi (İBD)*, 1/2, Aralık / December 2020, ss. 169 – 192.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İnsan Bilimleri Dergisi
Journal of Humanities
1/2, Aralık – December 2020
ss. 169 – 192
Makale Türü: Araştırma Makalesi

BİR ERMENİ PROPAGANDA DERGİSİ: THE ARMENIAN HERALD (1917-1919)*

AN ARMENIAN PROPAGANDA JOURNAL: THE ARMENIAN HERALD (1917-1919)

Elif KAYMAK

Öz

Bu çalışmanın ana eksenini, Aralık 1917 ile Nisan 1919 tarihleri arasında Ermeniler tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde propaganda amacıyla yayımlanmış olan The Armenian Herald (TAH) dergisi oluşturmaktadır. Dergi, özellikle Türkiye ve Türk düşmanlığı konularında Amerika'daki Ermenilerin Osmanlı hakkında nasıl radikal ve kesin düşündüğünü ve Türkiye'de bulunan Ermenilerin rol aldıkları olaylarda nasıl etkili bir güç haline geldiğini göstermesi bakımından önem taşır. Bunun yanı sıra, bu çalışma Ermenilerin özellikle Osmanlı Devleti'ni hedef alıp onu pek çok şeyden sorumlu tutması, Türklere karşı yürüttükleri yıpratıcı politikalar ile propaganda çalışmaları açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışmanın öncelikle birinci kısmında Türk-Ermeni ilişkilerinin başlamasına temas edilmiş; ardından Osmanlı döneminde ve bilhassa I. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadarki süreçte Türk-Ermeni ilişkilerinin durumuna, bu ilişkilerin nasıl bozulduğuna ve Büyük Devletlerin Ermeni meselesindeki menfaatlerine kısaca yer verilmiştir.

Abstract

The main scope of this study is The Armenian Herald (TAH) Journal published by Armenians between the dates of December 1917 and April 1919 for propaganda purposes in the United States. The journal is attached importance since it shows how Armenians in America thought radically and definitely about the Ottoman State, especially on the issues of Turkey and Turkish hostility, and how Armenians in Turkey became a powerful force in the incidents in which they had a part. In addition, this study is also significant in those Armenians targeted the Ottoman State particularly and held it responsible for many things, and they had corrosive policies and spread propaganda against the Turks. In the first part of this study, the beginning of Turkish-Armenian relations has been addressed. Then, the situation of Turkish-Armenian relations during the Ottoman period and especially during the period until the end of World War I, and how these relations broke down, and the interests of the Great Powers in the Armenian Question have been briefly mentioned. In the second part

* Bu çalışma, yazarın Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda hazırladığı "Bir Ermeni propaganda dergisi: The Armenian Herald (1917-1919)" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında önemli bir propaganda dergisi hüviyetindeki “The Armenian Herald (1917-1919)” dergisinin 17 sayısının Michigan Üniversitesi’nin arşivinden alınmasıyla birlikte dergideki makale ve yazılar analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise dergide yoğun olarak çizilmeye çalışılan “Mazlum Ermeni, zalim Türk!” imajının günümüze kadar süren ve muhtemel sürmesi beklenen tartışmaların fitilini nasıl ateşlendiğine değinilmiştir.

of the study, 17 issues of the journal "The Armenian Herald (1917-1919)", which is an important propaganda journal, have been taken from the archive of the University of Michigan, and the articles and writings in the journal have been analysed. In the conclusion part, it was explained how the image of ‘Oppressed Armenian, Cruel Turkish!’, which was intensely implied in the journal, heated the discussions that have continued until today and are likely expected to continue.

Anahtar Kelimeler: The Armenian Herald, Propaganda, TAH, Tehcir.

Keywords: The Armenian Herald, Propaganda, TAH, Deportation.

Giriş

Türklerin Anadolu’ya hâkim olmaya başladıkları XI. yüzyıllarda Ermeni toplumu, Bizans’ın katliam ve sürgünlerinin yanı sıra yürürlüğe koyduğu Rumlaştırma politikası sebebiyle yok olmak üzereydi.¹ Bu nedenle Anadolu’da başlayan Türk fethiyle Bizans Devleti’nin ve büyük toprak sahiplerinin siyasi ve iktisadi baskılarından bıkan Ermeniler, Türkleri kurtarıcı olarak görmüşlerdi.²

Selçuklular sonrası Ermenilerin Türklerle iyi ilişkileri Osmanlılar ile de devam etti. XV. yüzyıldan itibaren Ermeniler Osmanlı toplumunda oldukça rahat bir yaşam sürmeye başlarken dini, sosyal, kültürel tüm haklarını en geniş biçimde kullanmaktaydılar. İstanbul’da XVII. yüzyılda Ermenice kitaplar basılmaktaydı ve *Mehtihar* da ilk kitaplarını 1700’lerin başında İstanbul’da basmıştı.³ Marsilya’da kurulmuş olan bir Ermeni matbaası XIV. Louis tarafından kapatılırken Osmanlı’da basın hürriyetinden Ermeniler oldukça memnundu ve bu artarak devam etmekteydi.⁴

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Ermeniler Türkiye’de ticaret ve sanat alanında rahat bir yaşam sürmekte ve devlet işlerinde istihdam edilmekteydiler.⁵ İstanbul Ermenilerin dini ve milli hayatlarının merkezi haline gelmiş, XIX. yüzyılın başlarında şehrin Ermeni nüfusu 150.000’e yaklaşmıştı.⁶ Ermenilerin arasında devletin muhtelif kademelerinde ünlü kişiler de bulunmaktaydı. Nitekim Artin

¹ Ali Haydar Savranlı, *Ermeni Terör Örgütleri ve Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2009, s.1.

² Önder Duman, *1. Dünya Savaşı Sırasında Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Ermeni Terör Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002, s. 1.

³ Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, 7. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012, s. 108.

⁴ Gürün, *Ermeni Dosyası*, s. 108.

⁵ Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1987, s. 150.

⁶ Gürün, *Ermeni Dosyası*, s. 87.

Dadyan Paşa (1830-1901) bunların arasında en meşhur olanıydı. II. Abdülhamid'in hazine-i hassasını idare eden de bir Ermeni idi.⁷

Bununla birlikte, 1860 tarihi Ermeniler için milliyetçilik unsurunun en fazla hissedildiği dönemin başlangıcı sayılabilir.⁸ Bu tarihten itibaren Ermeniler Osmanlı aleyhine sürekli propaganda yapmışlar, pek çok dernek ve kulüp kurmanın yanında birçok gazete çıkartmışlardı.⁹

Ermeni sorunu ilk kez Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile 3 Mart 1878 tarihinde imzaladığı Ayastefanos Anlaşmasıyla uluslararası bir nitelik kazanmıştı. Antlaşmanın 16. maddesi Ermeniler için düzenlenmiş olup¹⁰ burada Doğu Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı kasabalarda mahalli şartların gerekli kıldığı ıslahatın yapılarak Ermeni toplumunun emniyet altına alınması istenmekteydi.¹¹

Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları ile Ermeni meselesi uluslararası bir nitelik kazanmış olmakla birlikte ortaya çıkan sonuç Ermenileri pek de memnun etmiş görünmüyordu. Ermeniler ıslahat adı altında önemli kazanımlar elde ederek bir devlet kurma hedefinden uzaklaşmış olsalar da Ermeni kilisesinin himayesindeki ayrılıkçı hareketler hız kesmeden devam ediyordu. Ermeni kilisesi, bilhassa 1890'dan sonra çeşitli Avrupa ülkelerinden silah ve cephane alınması ile bunların gizlice komitecilere dağıtılması işini de üstlenmişti. Nitekim Osmanlı belgelerinde Ermeni Kilisesi ile din adamlarının diğer faaliyetlerde olduğu gibi silah ve cephane tedarikinde de komitacı Ermenilerle işbirliği içinde olduğuna dair pek çok kayıt mevcuttu.¹²

Osmanlı aleyhindeki Ermeni propagandasında komite ve derneklerin de önemli katkısı mevcuttu. Komiteler Avrupa'da yürüttükleri propagandalarda dini duygulara seslenmekte ve Osmanlı aleyhine olabilecek tüm unsurları rahatlıkla kullanmaktaydılar. En çok kullanılan argüman Ermenilerin zorla Müslüman yapıldığı iddiasıydı.¹³ Bunun yanı sıra, Hınçak Komitesi'nin kurucularından ve teşkilatçılarından Nişan Garabedian 1890'da Amerika'ya gelerek yoğun çalışmalara başlamış, toplantılar ve paneller düzenlemiş, ateşli konuşmalar yapmıştı.¹⁴ Öte yandan ABD'de yaşayan ve merkezleri New York olan Ermeniler de mitingler düzenlemiş ve Bulgarlar gibi muhtariyet elde etmek istediklerinden basın yoluyla gerçekçilikten uzak haberlerin yayılmasında aktif rol almışlardı.¹⁵ Ayrıca Türk ve Müslümanlara yönelik beslenen önyargılar da Ermenilerin bu propagandasında etkili olmuş ve XIX. yüzyıla devreden bu

⁷ Halil Bal, "Birinci Bölüm – Ermeni Meselesinin Tarihi Boyutu", *Tarihi ve Stratejik Boyutlarıyla Ermeni Meselesi*, Hasan Demirhan (der.), İdil Yayınları, İstanbul 2012, ss. 18-19.

⁸ Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, s. 421.

⁹ İlhan Akbulut, "Türk Tarihinde Ermeniler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50/1, 1995, ss. 32-33.

¹⁰ Birsen Karaca, *Sözde Ermeni Soykırımı Projesi – Toplumsal Bellek ve Sinema*, Say Yayınları, İstanbul 2006, s. 27.

¹¹ Gürün, *Ermeni Dosyası*, s. 163.

¹² Zeynep İskefiyeli, "Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hıristiyanlık, Kilise ve Misyonerler", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2/1, 2007, s. 243.

¹³ Gürün, "Ermeni Dosyası", s. 220.

¹⁴ Recep Karacakaya, "Amerika Birleşik Devletleri ve Ermeni Meselesi (1890-1900)", *Tarih Dergisi*, Sayı 46 (2007), İstanbul 2009, s. 88.

¹⁵ Necdet Kamil Ar, *Türk – Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi (1918-1923)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s. 59.

kültürel önyargılar Ermeni meselesinde Türklere karşı bir havanın oluşmasını kolaylaştırmıştı.¹⁶

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti tarafından hayata geçirilen sevk ve iskân uygulaması da Ermeni propagandasının en önemli unsurlarından biri olmuştu. Bu uygulamanın temel amacının Osmanlı bünyesindeki Ermenileri ortadan kaldırmak olduğu, etnik bir temizlik yapılmak istendiği hususu sıkça ifade edilmişti. Propagandalarda sevk ve iskân uygulaması ile bir milyonun üzerinde Ermeni'nin katledildiği iddialarına karşılık Osmanlı arşiv belgeleri göç ettirilmesi gereken 439 bin kişiden 383 bininin gerekli yerlere göç ettirilip yerleştirildiğini, bununla birlikte göç ettirilemeyen 56 bin kişiden 9 bin kadarının göç sırasında çıkan çatışmalarda hayatını kaybettiğini, bunlardan 30 bin kadar kişinin hastalık ve soğuktan öldüğünü, 17 bin kadarının ise kaçıp Rus ordusuna katılmış olduğunu belirtmekteydi.¹⁷

Bununla birlikte, Ermeniler özellikle Osmanlı'nın zayıf olduğu alanda, yani basın alanında yoğun bir propagandaya girişmiş bulunuyordu. Zira Ermenilerin 1874'ten 1985 yılına kadar yayınladıkları Avrupa dillerindeki eserlerin sayısının 3,582 olması, hatta çoğunun önsöz kısmında zamanın başbakanlarının, dış işleri bakanlarının, tarihçilerinin ve ünlü edebiyatçıların olması, Ermeni örgütlerinin bunları mükemmel bir dağıtım sistemine bağlamış olması¹⁸ gibi unsurlar dünya kamuoyu üzerinde istenen etkinin gösterilmesinde oldukça başarılı olmuştu. Ayrıca bu eserlere karşı kullanılan karşı yayınların sadece 12 olması¹⁹ ise Osmanlı'nın basın yoluyla başlatılan bu propagandalara karşı tutumunu acı verici bir şekilde göstermekteydi.

Propaganda faaliyetleri için İngiltere'de "Ermeni Vatanperver Komitesi" kurulmuş ve söz konusu bu komite ilk nüshaları Paris'te basılan ve daha sonra Londra'da çıkmaya devam eden "Hayasdan" adlı bir gazete kurmuştu.²⁰ Ayrıca İngiltere'nin Ermeni meselesini bir propaganda malzemesi olarak kullanması Birinci Dünya Savaşı yıllarında zirve yapmış, İngiliz Hükümeti Osmanlı aleyhinde pek çok propaganda malzemesi hazırlamıştı. İngiltere yürütmüş olduğu propagandada 1915 yılında Ermenilerin tehcir ettirilmesini Hristiyanların katledilmesi şeklinde ele almış ve bu hususu bir propaganda malzemesi olarak kullanmıştı. Nitekim bu kapsamda önemli bir kitap çıkarılmıştı ve adı da *Blue Book* (Mavi Kitap) idi. Bu kitap oldukça önemliydi, zira "Mavi Kitap, 1916'da İngiliz Parlamentosu'nun onayıyla, savaş propaganda bürosu durumundaki Wellington House tarafından"²¹ hazırlanmış ve Osmanlı aleyhindeki "karalama kampanyasının" en önemli başvuru eseri olmuştu. Bu kitabı hazırlayanların başında ise Arnold Toynbee bulunuyordu. Kitabın içerisindeki referanslar çoğunlukla dünyanın çeşitli yerlerinde yayımlanan

¹⁶ Ar, *Türk – Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi (1918-1923)*, ss. 364-365.

¹⁷ Fethi Karaduman, "İkinci Oturum: Tarihsel Süreç İçerisinde Emperyalizm ve Ermeni Sorunu", *Osmanlı'dan Günümüze Emperyalizm Kıskaçında Ermeni Sorunu*, Orhan Suveren (ed.), Ozan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 201.

¹⁸ İlhan Bardakçı, "Ermeni Şirretliğine Karşı Hala Gaflet Uykusundayız", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Sayı 5, Temmuz 1994, s. 17.

¹⁹ Bardakçı, "Ermeni Şirretliğine Karşı Hala Gaflet Uykusundayız", s. 17.

²⁰ M. Bilal Çelik, "Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı İngiliz İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi", *Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa*, Haluk Selvi (ed.), Sakarya, 2006, ss. 146-147.

²¹ Enis Şahin, "Bir Ermeni Propaganda Klasığı: "Mavi Kitap (Blue Book)", <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/bir-ermeni-propaganda-klasigi-mavi-kitap-blue-book/> (25.10.2017).

Ermeni gazeteleri ile misyonerlerden alınan bilgilerden oluşmaktaydı. Kitaptaki tüm bu veriler Ermeni Mezalimi Komitesi tarafından temin edilmişti.²²

Ermeni Meselesi, 1908-1923 yılları arasında Paris'te yayımlanan ve baskı sayısının yüksekliği sebebiyle "Beş Büyükler" olarak sınıflandırılan "Le Petit Parisien, Le Matin, Le Petit Journal, Le Journal ve L'Echo de Paris" adlı beş gazetede siyasi, iktisadi, askeri ve dini yönleriyle düzenli bir biçimde ele alınmış ve kamuoyuna sunulmuştur.²³

Propagandanın yapıldığı en önemli yerlerden biri de Amerika'ydı. Türkiye ve Türkler aleyhindeki propagandanın özellikle Amerika'da 1923 yılında yoğun olması üzerine Powel şöyle yazmıştı:²⁴

Türkler aleyhine derin kök salmış olan düşmanlığı şu sebeplere bağlayabiliriz. Geçmişte Hıristiyan azınlığa ve özellikle Ermenilere reva gördüğü zulüm politikası başta gelir; ikinci olarak dini önyargılar ve siyasi propaganda gelir ki, bunların birisinin nerede bitip diğerinin nerede başladığını söylemek zordur; üçüncüsü mağlup ve parçalanmış olduğunu kabul ettiğimiz bir ülkenin yeniden ortaya çıkışından duyduğumuz üzüntü ve hayal sukutudur (kırıklığıdır) ve nihayet Türklerin ısrarla kendilerini savunmayı reddedileridir.

Powell kitabının 32. sayfasında bu son sebebe değinerek 1922 yazında Yıldız Köşkü'nde Vahdettin ile yaptığı bir konuşmada Padişahın kendisine söylediği sözleri şöyle aktarmıştı:²⁵

Sizin gazeteleriniz ve dergileriniz, eğer yollasak bir Türkün yazdığı yazıyı basmazlar, eğer basılsa halkınız bunu okumaz, eğer okurlarsa inanmazlar. Hatta Amerika'ya Türk görüşünü sizin dilinizle anlatacak kalifiye birisini yollasak, tarafsız bir dinleyici kitlesi bulabilir mi?

24 Temmuz 1923'te Lozan Anlaşması imzalandı. Ancak anlaşmanın içerisinde Ermenilerle ilgili bir madde bulunmamaktaydı. Azınlıklara yönelik yer verilen maddeler (37.-44. Maddeler) bu bağlamda Ermenilere de uygulanacaktı. Bunun yanı sıra konferansa gözlemci statüsüyle katılan Amerika'nın önceki tutumunun aksine Ermenilere bir yer verilmesi konusunda pek de ısrarcı olmaması dikkate değer bir husus teşkil etmekteydi.

The Armenian Herald Dergisi ve Ermeni Propagandası

The Armenian Herald Dergisinin Özellikleri

• Yayınlanma Dönemi ve Fiziksel Özellikleri

Amerika Birleşik Devletlerindeki *The Armenian National Union of America* (Amerika Ulusal Ermeni Birliği) tarafından yayınlanan dergi Aralık 1917 ile Nisan 1919 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Boston'da neşredilen derginin sorumlu müdürlüğünü ve editörlüğünü Miran Svazlyan²⁶ yapmıştır.²⁷ Kendisi

²² Ar, *Türk – Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi (1918-1923)*, ss. 150-151.

²³ Hicabettin Sarı, "Fransız Basını ve Türk-Ermeni Meselesi (1908-1923)", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 60, 2014, s. 1.

²⁴ Gürün, *Ermeni Dosyası*, s. 71.

²⁵ Gürün, *Ermeni Dosyası*, s. 71.

²⁶ Dergide Miran Sevasly olarak geçer.

²⁷ Enis Şahin, "Bir Ermeni Propaganda Dergisi: The Armenian Herald (1917-1919)",

<http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/bir-ermeni-propaganda-dergisi-the-armenian-herald-1917-1919/> (03.12.2017).

aynı zamanda ANUA²⁸'nin da başkanı ve *Armenian National Delegation*'ın (Ulusal Ermeni Delegasyonu) Birleşik Devletler'deki temsilcisidir. Aylık olarak yayınlanan dergi iki ciltten oluşmaktadır. Derginin Aralık 1917'den Kasım 1918'e kadar yayınlanan ilk 12 sayısı I. cildini oluştururken Aralık 1918'den Nisan 1919'a kadar yayımlanan son 5 sayısı ise II. cildini oluşturur. Ancak I. ciltteki 12 sayılı nüsha ile II. Ciltteki ilk iki nüsha, yani Aralık ve Ocak sayısı her ay düzenli bir şekilde çıkarken son üç nüsha ise Şubat-Mart-Nisan şeklinde tek bir nüsha olarak yayınlanmıştır.

Derginin her nüshasının ön kapağında dergideki yazıların adları ve yazarları, Ermeni Meselesi ve Kamuoyu, Ermeni Belgeleri ile Ayın Gözden Geçirilmesi adlı bir kısım yer alır. Aralık sayısı hariç olmak üzere tüm nüshalardaki ön kapak kısmının içinde o nüshadaki yazarların özgeçmişleri bulunur. Derginin ön kapaklarının üst kısmında ise Ermenistan haritalı teması olan ANUA'nın amblemi bulunur. Bunun yanı sıra her nüshadaki ön sayfadan sonra Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu illeri başta olmak üzere Kafkasya ve İran sınırına kadar olan bölgeyi kapsayan ve farklı bir şekilde gösterilen bir Ermenistan haritası bulunur.

Aralık 1917 sayısı aylık 25 sent ve yıllık 2.50 dolar iken Şubat-Mart-Nisan 1919 sayısına kadar olan tüm sayılar aylık 10 sent ve yıllık 1.00 dolar olarak satışa sunulmuştur. Şubat-Mart-Nisan 1919 sayısı ise 25 senttir.

Bunun yanı sıra yine derginin her nüshasında fiyat bölümünün altında okuyuculara duyuru şeklinde Posta Bakanı A.S. Burleson'ın bir yazısı bulunmaktadır. Bu yazı, "Bu dergiyi okumayı bitirdiğinizde bu duyurunun üzerine 1 sentlik pul koyun, aynısını herhangi bir posta çalışanına da verin ve bu (bunlar) önde yer alan askerlerimiz veya denizcilerin ellerine verilecektir. Katlamayın." şeklindedir. Ayrıca derginin birinci cildinin Ekim 1918 sayısında yer alan başlangıç kısmında ise Amerikan Başkanı Wilson'ın "En zayıfın menfaati, en güçlü'nün menfaati kadar mukaddestir." sözü yer alır.

• Derginin Yazar Kadrosu

Derginin yazar kadrosuna baktığımızda alanında önde gelen kişilerin olduğu göze çarpmaktadır. Bu kişiler yazılarıyla ya da yaptıkları katkılarla tarihin akışında önemli rol oynamıştır. Bu kişilerin hayatlarına ilişkin bilgiler dergide "katılımcıların köşesi" başlığı altında bulunmaktadır. Bu yazarlardan bazıları bu bilgiler eşliğinde aşağıda şu şekilde ele alınmıştır:

1858'de Yorkshire'da doğan William Watson çok sayıda şiir kitabının yazarıdır. Kendisi özellikle 1896'da yayımlanan korkusuz şiirleri ve soneleri ile Ermeni davasına ilişkin olarak dikkat çekmiştir. Yazılarında sözde Ermeni katliamlarının tek sorumlusu olarak II. Abdülhamid'i görür. (Ocak 1918 sayısı)

Dergide yazıları olan bir diğer kişi ise Arnold J. Toynbee olup kendisinin Ermeni halkına tanıtılmasına ihtiyaç yoktur. "Türklerin Kanlı Tiranlığı", "Fransa'daki Alman Terörü" ve "Belçika Sürgünleri" nin yazarı otoritesiyle konuşmakta ve geriye söylenecek çok az şey bırakmaktadır. Türkler ve Almanlarla ilgili bilgilerin yayılmasında kendisi çok değerli hizmetler sunmuştur. (Ocak 1918 sayısı)

²⁸ The Armenian National Union of America.

Avedis Aharonian 1866 yılında Erivan ilçesinde doğmuş bir Rus Ermeni'sidir. 1896 katliamları ve tehcirleri ona "talihsizlerin" hayatlarını inceleme ve onları canlı ve içler acısı atmosferleriyle yeniden yaratma fırsatı vermiştir. Daha sonra Avrupa'ya giderek daha geniş bir eğitim almış ve Kafkasya'ya dönmüştür, hüznü romanlarına ve hikâyelerine devam etmiştir. (Şubat 1918 sayısı)

Miran Sevasly İngiltere'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeni meseleleri üzerine ders vererek yoğun bir şekilde yazı çalışmalarında bulunmuştur. Ayrıca Ermeni ve Yakın Doğu meselesinde iki ülkenin gazete ve dergilerine katkıda bulunmakla birlikte Doğu ilişkileriyle ilgili derin bir bilgiye sahiptir. (Şubat 1918 sayısı)

Lord James Bryce son kırk yıldır Ermeni davasının ön saflarında yer almıştır. Transkafkasya ve Ararat üzerine olan çalışması Ermenistan ve Ermeni halkı için standart bir çalışmadır. (Mart 1918)

1878'de Berlin'e Ermeni delegasyonunun bir üyesi ve Chicago'daki dinler meclisine hitap eden seçkin bir konuşmacı ve yazar olan Minas Cheraz Ermeni düşünürlerin, vatanseverlerin ve hakem yazarlarının panteonunda kendine özgü bir yere sahiptir. (Mart 1918 sayısı)

Eski Büyükelçi Henry Morgenthau Yunan savaşı patlak verdiğinde İstanbul'da bulunuyordu. Bu yüzden, Almanya'nın dünyaya hâkim olmayı planladığı görkemli planın işleyişini seyretmek için olağandışı bir fırsata sahipti. Morgenthau, ekli makalesinde ilk kez Ermeni korkusunun -dünya tarihindeki en büyük tek katliamı- Almanya'nın engelleyebilecekken engellemediğini anlatıyor. Morgenthau, Almanya'nın askeri gücünün yıkılışının ve Türklerin Avrupa'dan sınır dışı edilmesinin uygarlığın ilerlemesi için gerekli olduğunu iddia ediyor. (Mart 1918 sayısı)

Vahan Tekeian Ermeni entelektüellerinin seçkin sınıfları arasında kronikleri (vakayinameleri) ve denemeleri oldukça değerli olan seçkin bir Ermeni yazarıdır. (Haziran 1918 sayısı)

J. De Morgan, doksanlı yıllarda Fransız Hükümeti tarafından önemli bir bilimsel keşfin başkanı olarak Yakın Doğu'ya görevlendirilmiş olup Kafkasya, Ermenistan, Mezopotamya ve Pers ülkeleri ile bu ülkelerin halkının esaslı bir öğrencisidir. Yakın Doğu meselesinde Fransa'da bir otorite olarak kabul edilmektedir ve kendisini her zaman Ermenistan ve onun ulusal özerkliğe yönelik istekleriyle ilgili en sempatik terimlerle ifade etmiştir. (Temmuz 1918 sayısı)

D. Chambashidze Londra'daki Rus Ticaret Odası'nın sekreteriydi. Sosyal bilimler ve politik ekonomiyi iyi bilmekle birlikte son zamanlarda Gürcülerin ulusal haklarının yararı için gayretle çalışmış, Ermeni ve Gürcü ittifakının ateşli bir destekçisi olmuştur. (Temmuz 1918 sayısı)

Rene Pinon bazı makalelerinin Fransız Akademisi tarafından taçlandırıldığı seçkin bir Fransız yazarıdır. Uluslararası konularda uzmanlaşmış ve çalışmaları -Akdeniz İmparatorluğu, Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa ve Jön Türkler- onu Yakın Doğu meseleleriyle ilgili tartışmasız bir otorite haline getirmiştir. (Ağustos 1918 sayısı)

Profesör Albert Bushnell Hart Yakın Doğu'daki olayları takip etmiş ve kendisini Küçük Asya'nın tarihini yeniden araştırması konusunda karşı karşıya getiren pek çok şaşırtıcı soruya rağmen kesinlikle Ermeni Bağımsızlığı için ortaya çıkmıştır. (Aralık 1918 sayısı)

Dr. G. Pasdermajian yaşanan olayların birebir tanığı ve Kafkasya konusunda tartışmasız en iyi bilgili adamlardan biridir. Bu sebeple 1917 baharında (kutsallığının özel elçisi, tüm Ermenilerin Katolikosu olarak) Amerikan kamuoyundan ve hükümetten önce Ermenilerin davasını sunmak için bu ülkeye gelmiştir. (Aralık 1918 sayısı)

Moorfield Storey Ermenistan'ın eski ve güvenilir bir arkadaşıdır. "Asyalılar" olarak sınıflandırılmalarından dolayı Ermenileri ABD'den çıkarma ile ilgili bir sorun söz konusu olduğunda kendisi davayı Ermeniler lehine bir kez daha karara bağlayan federal mahkemelere bir dava özeti vermiştir. Lord Bryce'in Mavi Kitabı'na, dünya savaşının patlak vermesinden beri Türk vahşetine karşı toplanan karşı konulmaz kanıtları gözden geçirdiği dikkate değer bir önsöz yazmıştır. (Ocak 1919 sayısı)

Vahan Kurkçian Kilikya'da doğmuştur. Kendisi parmakla gösterilen bir yazar olup Ermenistan'ın ortaçağ tarihi konusunda uzmanlaşmıştır. Rupenian kralları dönemindeki Kilikya'nın tarihi üzerine kayda değer bir inceleme yazmıştır. (Ocak 1919 sayısı)

176

İBD

1 (2)

• Derginin Önemi

The Armenian Herald Dergisi esas itibariyle ilk bakışta Ermenilerin tarihine ışık tutma, edebiyat ve kültürel geçmiş anlamında onlara yardımcı olma amacı taşısa da derginin geri planda Türkler ve Osmanlı aleyhinde olası tüm propaganda unsurlarını işlemek gibi bir amacı ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Aralık 1917 tarihli sayısındaki "Var Oluş Nedenimiz" başlıklı önsözdeki amaca dikkat edilmelidir:²⁹

Bu derginin asıl amacı, sadece Amerikalı olup İngilizce konuşan halkın Ermenilere uygulanan tarif edilemez zulümlerini gerçek bir iç görüyle anlamasını sağlamak ya da tüm bu sayfaları kan ve katliam eğlencesinin mide bulandırıcı hikâyelerine ayırmak değil, aynı zamanda özellikle bu noktada Ermenilerin, ahlaki, entelektüel ve ulusal özlemleri ile temas eden Amerikalı okuyucuların görmesini sağlamaktır. Bununla birlikte amacımız; Ermenilerin tarihi, edebiyatı ve medeniyeti ile Ermenilerin, uzun tarihi boyunca özgürlük ve insan gelişimi davasına ettikleri seçkin hizmetler üzerine çok az bilinen bilgi birikimini ve bilgiyi yaymak olacaktır... Kendi tarihi ile liberal ve demokratik eğilimleri boyunca kendini gösterdiği gibi Ermeniler tarafından oynanan kısmın bilgisi, şüphesiz ki, efendileri tarafından kendilerine dayatılan ve bunda ya da herhangi bir devirde çok büyük bir suç teşkil eden vahşet örneklerinin yayınlanan raporu ile uyanmış olan sempatiyi derinleştirecektir.

Derginin aynı zamanda yer yer Mavi Kitap'a da değinerek yayınlarını destekleme yoluna gittiği görülür. Ocak 1918 tarihli sayısındaki "Ermeni Belgeleri" başlığı altında yer verilen "Ermenistan, Türkiye ve Almanya" başlıklı makalede Mavi Kitap'ın (Muhtelif, No. 31, 1916) gerçeklere ilişkin önemli sayıda delil içerdiğini, ancak bu kitaptaki belgelerin bir kısmının işlenmiş suçlara atıfta

²⁹ "Our Raison D'etre", *TAH*, 1/1, December 1917, s. 2.

bulunmasına rağmen Alman kamuoyunun ve Alman Hükümetinin almış olduğu tutumu çok fazla aydınlatmayacağını, bununla birlikte amaçlarının bu konuya ışık tutmak olduğunu belirtmek suretiyle belgelerden oluşan bir koleksiyonu kamuoyuna sunduklarını³⁰ ifade etmişlerdir. Yalnız bu kitap İngilizlerin propaganda merkezi *Wellington House* tarafından hazırlanmıştı ve İngilizlerin kendisi de bu kitabın bir propaganda aracı olarak yazıldığı itiraf etmişlerdi.³¹ Dolayısıyla TAH'ın bir kültür ve edebiyat dergisinden ziyade propaganda nitelikli bir dergi kimliği taşıdığı söylenebilir. Bu kimliği Mart 1918 tarihli sayısındaki "Tarihteki En Büyük Korku" başlıklı makalede yer alan şu ifadede görmek mümkündür:³²

BİRKAÇ ulus Ermenistan kadar acı çekmiştir. Çoğumuz için Ermenistan'ın mutlak adının şehitlik ile özdeşleştiği, kurbanı olduğu böyle korkunç ve sürekli vahşetler mevcut olmuştur. Mevcut felaket sırasında acıları dünya tarihindeki bilinene kıyasla daha fazla olmuştur. Çeşitli savaş bölgelerinde işlenen korku dolu dehşetlerin hiçbiri Ermenilerin trajik yazgısıyla karşılaştırılmaz.

Türk düşmanlığı neredeyse her sayıda kendini gösterir. Her sayıda tabiri caizse, "Bir katliama kurban giden bir Ermeni'ye karşılık elinde kılıcıyla kendisini Ermenileri yok etmeye adanmış bir Türk vardır!" türü anlatıların yer aldığı ifadeleri görmek gittikçe yoğun bir hal alır. Bu ifadelerin yoğunluğunu Kasım 1918 tarihli sayısındaki "Ermeni Özgürlüğü ve Bağımsızlık" başlıklı girişte; Türkiye'nin bu günkü savaşa girmesine değin Avrupa'nın Ermenistan'ı acılarından kurtarmak yahut Türk cellatlarının yaptığı katliamlara karşı durmak için ciddi bir girişimde bulunmadığı, Avrupa dengesinin doktrininin ve Osmanlı'nın bütünlüğünü koruyan sözde gerekliliğin Avrupa'nın büyük güçlerinin Ermenilere karşı temel görevlerini yerine getirmelerini önlemiş birtakım nedenler şeklinde hatırlatıldığı ve hatta Türkiye'ye katliam ve yağmalama konusundaki çalışmaları için tam yetki verildiği³³ şeklindeki satırlarda görmek mümkündür.

Derginin yer yer şiirlerle süslenmesi, hatta edebi değerlerle ilgili kısa anlatılara yer vermesi genel anlamda topyekün bir Türk düşmanlığını göze batırmamak için olsa gerek. Biz, "Karalama kampanyası yapıyor olsaydık bu türden anlatılar olmazdı!" cümlesinin yüksek sesle ifade edilmesini duymasak bile her makalede, her anlatıda Türkler çeşitli şekillerdeki ithamlara maruz kalmıştır.

TAH'ta Türkler Aleyhinde Yapılan Propagandanın İçerik Analizi

Yüzyıllardır Osmanlı topraklarında yaşamlarını idame ettiren Ermeniler 1800'lü yıllardan itibaren birtakım memnuniyetsizliklerini hükümete ilettiklerini ve hükümetin bu konularda iyileştirme yapmasını beklediklerini ifade etmişlerdi. Bunun gerçekleşmemesi üzerine ise neler yaptıklarını Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "Ermeniler' in Trajedisi-Katliamlardan sonra Kısım V" başlıklı makalede şu şekilde anlatmışlardır:³⁴

³⁰ "Armenia, Turkey and Germany", *TAH*, 1/2, January 1918, ss. 95-96.

³¹ Bal, "Birinci Bölüm – Ermeni Meselesinin Tarihi Boyutu", *Tarihi ve Stratejik Boyutlarıyla Ermeni Meselesi*, s. 41.

³² Henry Morgenthau, "The Greatest Horror in History", *TAH*, 1/4, March 1918, s. 223.

³³ "Armenian Freedom and Independence", *TAH*, 1/12, November 1918, s. 619.

³⁴ Bertha S. Papazian, "The Tragedy of Armenia – After The Massacres V", *TAH*, 2/3,4,5, February-March-April 1919, s. 203.

Bu nedenle, onlar (Avrupa ve Amerika üniversitelerinde eğitim gören cömert ve aydın gençlik) Avrupa'yı "ikna etmek" ve Amerika'nın aktif desteğini kazanmak amacıyla Londra'da, Paris'te, Tiflis'te, Leipzig' te, Cenevre'de, İskenderiye'de, Boston'da, New York'ta ve başka yerlerde aktif bir diplomatik propaganda başlattılar. Yine, daha önce olduğu gibi, hedeflenen amaç Türkiye'den ayrılma değil, sadece reformdu. Konunun niteliği üzerine detaylandırılmış dergiler İngilizce, Fransızca ve Ermenice olarak basıldı, kitap ve makaleler yazıldı ve bu konuda konuşmalar yapıldı. Yurtsever toplumların Ermeni liderleri de Jön Türklere önerilerde bulundu ve Odian'ın hazırlayıp Abdülhamid'in ilan ettiği ve sonrasında kaldırdığı Anayasa'nın yenilenmesini talep ederek onlarla birleşmeyi teklif etti.

Dergide 93 Harbi sonrasına özel önem verildiği dikkati çekmektedir. Dergiye göre tarih 1878'i gösterdiğinde tüm gözler Berlin Anlaşması'ndaydı. Ermenilere göre bu anlaşmayla istenen reformlar yapılmamakta ve bununla birlikte durum onlar için daha kötü bir hale gelmekteydi. Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "Ermeni Konusu-Barış Konferansından Önce" başlıklı kısımda; (1877) San Stefano ve (1878) Berlin Anlaşmalarının, Kıbrıs Sözleşmesinin, 1895'de Büyükelçilerin Bâb-ı Âli' ye sunduğu reform planının Türk yönetiminin istismalarını düzeltmek amacıyla tasarlanmasına rağmen çoğunun hükümsüz anlaşmalar olduğu ifade edilmekte; Avrupa, reformlardan her bahsettiğinde Türkiye'nin buna katliamlarla cevap verdiği, ancak Avrupa'nın buna sessiz kaldığı³⁵ belirtilmekteydi. Dolayısıyla bu şekilde Avrupa devletlerine yönelik bir eleştirinin dergide ifade edildiği bir gerçektir.

Dergide bununla birlikte bahsedilen sözde katliamlarda II. Meşruiyet ile İttihat ve Terakkinin rolünü de vurgulamak amacıyla Aralık 1918 tarihli sayısındaki "Ermenistan ve İddiaları" başlık altında yer alan "Kısım I: Türk Ermenistan'ı ve Türkiye'deki Ermeniler" başlıklı girişte; 1908'de yeniden yürürlüğe giren 1876 tarihli Türk Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra meydana gelen 1909 Adana katliamlarının, aralarında askeri eğitimlerini Almanya'da almış bulunan bazı subayların da olduğu Türk subayları komutası altındaki askerler tarafından gerçekleştirildiği³⁶ şeklinde bir anlatım yer almıştır.

Dergide yukarıda da ifade edildiği üzere İngiliz propaganda bürosunca vücuda getirilen Mavi Kitap'a da önemli ölçüde atıf yapıldığı dikkati çeker. Nitekim kendilerinin mağdur olduklarını Mavi Kitap ile desteklemek suretiyle kitabın tüm gerçekleri gözler önüne serdiğini ve tüm dünyanın bunları bilmesinin önem arz ettiğinden bahsederler. Hatta bu konuda Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "Ermeni Konusu-Barış Konferansından Önce" başlıklı kısımda şu ifadelere yer verilmiştir: ³⁷

Ne katliamları ne de gizlilik içinde katliamların yapıldığı tehcirleri ilişkilendireceğiz. Onların karşı konulmaz bir kanıtla desteklenen hikâyesi Lord Bryce tarafından Parlamente'ye sunulan Mavi Kitap'ta; Morgenthau, L. Einstein tarafından yazılan kitaplarda ve hatta Almanlar tarafından yazılan broşürlerde, örneğin Dr. Niepage'nin raporu ile Paris'te yayınlanan Dr. Lepsius'un raporu gibi, Harry Stunner'ın kitabında vs. bulunmaktadır. Bütün bir ulusun yok

³⁵ "The Armenian Question Before The Peace Conference", *TAH*, 2/3,4,5, February-March-April 1919, s. 128.

³⁶ "Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey", *TAH*, 2/1, December 1918, ss. 5-6.

³⁷ "The Armenian Question Before The Peace Conference", s. 129.

edilmesinin çalışmalarının, emirlerinin sirkülerle ve telgraflarla tüm Ermeni vilayetlerindeki birçok yetkiliye gönderildiği Türk Hükümeti tarafından usulüne göre düzenlendiğine dair çok sayıda kanıtımız olduğunu hatırlamak önemlidir. Bu belgelerin birçoğu o zamandan beri bulunarak yayımlanmıştır.

Armenian Herald dergisi Ermenilere yönelik sözde katliamların esas nedenlerine değinme noktasında yine sıkça Türk hükümetinin varlığını ele almıştır. Aralık 1918 tarihli sayısındaki “Ermenistan ve İddiaları” başlık altında yer alan “Kısım I: Türk Ermenistan’ı ve Türkiye’deki Ermeniler” başlıklı girişte; esasında bir Türk Hükümeti’nin söz konusu olmadığı, böylesi bir hükümetin Batı Avrupa’da veya Amerika Birleşik Devletleri’nde kurulmuş olduğu ve hükümetin şikâyetleri bastırmak için katliam ve yağmayı kullandığı³⁸ türü ifadeler göze çarpar. Bununla birlikte devamında ise 1821 Sakız, 1862 Lübnan, 1872 Batak katliamları ile 1894’ten 1896’ya ve 1909’a uzanan ve aynı ırkın 1915 ve sonrasında İmparatorluk Ermenilerinin korkunç katliamları³⁹ şeklinde ifadelere yer verildiği görülür. Ermeniler bu sözde katliamları Türklere yüklerken elbette tek başına değildi. Örneğin, 1877 yılında İngiliz Liberal Parti Lideri Lord Gladston Avam Kamarasındaki bir konuşmasında eline Kur’an-ı Kerimi alarak, "Bu kitap yeryüzünde var oldukça Batak Katliamı gibi vahşetler bu dünyada eksik olmaz!"⁴⁰ demek suretiyle hem Türkleri hem de Türklerin dinini suçlamıştır, fakat katliamın sorumluları misyoner teşkilatının Bulgar öğrencileriydi.⁴¹

Ermeniler dergide Türk hükümetinin egemenliği süresince yaşadıkları olaylar ile bahsedilen 1894-96 katliamları öncesi nüfusa ve ölü sayısına ilişkin birtakım bilgilere de yer verir. Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki “Integral Ermenistan” kısmında; Ermenilerin yüzyıllardır Türk egemenliğine maruz kaldığı ve bu nedenle zorbalarından kaçmak suretiyle çok sayıda insanın Rusya ve Amerika’ya göç ettiği, bu göçmenlerin çoğunun anavatanlarının özgürleşmesinden sonra oraya döneceklerinin kesin olduğu⁴² ifadeleri yer almıştır. Ayrıca yine aynı başlık altında dergi, Ermeni meselesinde savaş öncesi istatistiklerin ve hatta daha da önemlisi II. Abdülhamid dönemi Ermeni olayları öncesindeki nüfus verilerinin esas alınması gerektiği⁴³ ifadesiyle sözde katliamın boyutunu ortaya koymak amacındadır.

TAH, Bismark’tan sonra tahta çıkan Kaiser II. Wilhelm’in de değişen dünya düzeninde Osmanlı ile yakınlaşmasını değerlendirmek suretiyle Osmanlı’nın Ermenilere yönelik politikasını bu ilişki çerçevesinde ele almıştır. Ocak 1919 tarihli sayısındaki “Ermeni Katliamları, Dünya Katliamlarının Başlangıcı mı?”⁴⁴ başlıklı makalede bu durumun bahsedilen katliamların esas nedeni olarak belirtilmesi dikkat çekici bir unsurdur. Makalede; 1888’de tahta çıkan Kaiser’in ilk önemli politik adımının 1880’de İstanbul’da Türkiye’nin Sultanı ve İslam Halifesi olan Abdülhamid’i ziyaret ettiği ve daha önce hiçbir Hristiyan hükümdarının yapmadığı bir şeyi yaptığı, bununla birlikte İstanbul’a

³⁸ “Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey”, ss. 4-5.

³⁹ “Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey”, ss. 4-5.

⁴⁰ İbrahim Arslanoğlu, “Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay ve Düşündürdükleri”, s. 6, <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/suleymanhayri.pdf> (08.06.2018).

⁴¹ Arslanoğlu, “Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay ve Düşündürdükleri”, s. 6.

⁴² “Integral Armenia”, *TAH*, 2/ 3,4,5, February-March-April 1919, s. 131.

⁴³ “Integral Armenia”, s. 131.

⁴⁴ James Y. Baron tarafından bu başlık altında yayınlanan 30 Aralık 1918 tarihli “Providence Journal”. Bu makalenin büyük kısmı “The Armenian Massacres, the Beginning of the World Massacres?” başlıkla yeniden oluşturulmuştur.

ilk ziyaretinden sadece beş yıl sonra 1894'te ilk Ermeni katliamının gerçekleştiği ve bunların 1896'ya kadar sürdüğü⁴⁵ ele alınmıştır. Bununla birlikte, bu ifadelerin devamında ise aynı makalede; yine de 1898 yılında dünya tarihinde Hristiyanların en korkunç katliamından neredeyse iki yıl sonra Kaiser'in yeniden "Büyük Suikastçının" kanlı ellerini sıkarken İstanbul'da ve Selahaddin'in mezarına çiçek koyarken de Şam'da olduğu ve mezar üzerindeki çiçeklerin anlamının ve on binlerce kadının ve çocuğun kanının aynı olduğu, yani tüm Hristiyan İmparatorlarının en güçlülerinden birinin ellerinden Müslüman dünyasının liderine sevgi ve barış teklifi maiyetinde olduğu... bu nedenle Ermeni kanının Türk ve Germen arasında bir sevgi bağı, bir ittifak ilişkisi niteliği taşıdığı⁴⁶ şeklindeki ifadeler bahsettikleri katliamların başlangıcı olarak ele alınarak kamuoyuna sunulmuştur.

Yukarıda Ermenilerin ele aldığı 1896'ya kadar süren sözde katliamın içerisinde Sason olayı da yer almaktadır. Ermeniler Sason olayında İngiliz Hükümeti'nin kendilerinin yanında olduğunu ve bu olaydan Sultan Abdülhamid'i sorumlu tuttuğundan bahsederler. Derginin Haziran 1918 tarihli sayısındaki "Son Sultan Abdülhamid" başlıklı makalede; Gladstone'un Sason katliamlarından sonra onu Büyük Suikastçı olarak şiddetle kınadığı, yaptıklarından ötürü ona kızgın olan Kraliçe Viktoria'nın ise kendisine gönderilen hediyeleri kabul etmediği, bu olay sonrasında Alman Kaiser'in Türk Meslektaşının kanlı ellerini tutmaktan çekinmediği ve Talat ve Enver gibi daha az önem taşıyan kişilerle çok yakın ilişki içinde işbirliği yaptığı⁴⁷ şeklinde ifadeler yer almıştır. Ayrıca katliamların suçlusu ilan edilen Sultan Abdülhamid'e yönelik Haziran 1918 tarihli sayısındaki "Son Sultan Abdülhamid" başlıklı makalede; Ermenilerin celladı olduğundan Ermenilerin ona "Kızıl Sultan" adını verdiğini ve bıraktığı her ceset üzerinde ve tüm cenaze törenlerinde bu unvanın sürekli tekrarlandığı⁴⁸ belirtilir. Ermeniler, bundan sonra Kızıl Sultan adıyla anılacak olan Sultan Abdülhamid'in bu katliamları hangi politika ile yürüttüğünden de bahsetmiştir. Derginin Ekim 1918 tarihli sayısındaki "Türklerin Kanlı Tiranlığı" başlıklı makalede; ilk aşamada söz konusu halkların kendi çocukları için haraç ödedikleri, ikinci aşamada Abdülhamid'in Makyavel politikası ile birbirlerini yok etmek için kışkırtıldıkları, üçüncü aşamanın ise sistematik bir hükümet eylemiyle söz konusu ırkları yok etmek suretiyle Jön Türkler tarafından uygulandığı⁴⁹ ifadeleri ile kendilerinin maruz kaldıkları durumu anlatırlar. Hatta devamında, Türk Hükümeti'nin uygar dünyaya meydan okumada Almanya'nın desteğinden emin olduğundan beri bunun gittikçe artan bir acımasızlıkla yerine getirildiği⁵⁰ ifadeleri yer alır.

Sultan Abdülhamid'den sonra yönetimde yerini alan Jön Türkler ile Ermenilerin ilişkileri başlangıçta sakin görünürken Adana Olayında bu ilişki değişmiştir. Zira Ermeniler dergide Jön Türklerle karşı iyi niyetler beslemelerine rağmen bu olaydan sonra iyi niyetlerinin ve umutlarının hızla kaybolduğundan bahsederler. Mart 1918 tarihli sayısındaki "Tarihteki En Büyük Korku" başlıklı makalede; nefret edilen ve zalim bir saltanatı olan Abdülhamid Hükümetinin

⁴⁵ James Y. Baron, "The Armenian Massacres, the Beginning of the World Massacres?", *TAH*, 2/2, January 1919, s. 113.

⁴⁶ Baron, "The Armenian Massacres, the Beginning of the World Massacres?", s. 113.

⁴⁷ Vahan Tekeian, "The Late Sultan Abdul Hamid", *TAH*, 1/7, June 1918, s. 385.

⁴⁸ Tekeian, "The Late Sultan Abdul Hamid", s. 385.

⁴⁹ Arnold J. Toynbee, "The Murderous Tyranny of The Turks", *TAH*, 1/11, October 1918, s. 596.

⁵⁰ Toynbee, "The Murderous Tyranny of The Turks", s. 596.

alaşığı edilmesinin Ermeniler arasında büyük bir sevinçle karşılandığı, vatandaşlara eşit haklar sözü veren yeni partiye hemen yardım teklifinde buldukları, 1909 yılındaki Adana Katliamları ve Jön Türklerin otoriter ve şovenist tutumunun hızla gelişmesi beklenen durumun tam tersini doğurduğu ve dolayısıyla eşitlik ve özgürlük için umut edilen özlemin gerçekleşmediği⁵¹ şeklindeki ifadelere yer vermişlerdir.

Daha sonrasında ise Ermeniler Sultan Abdülhamid'den memnun olmadıkları gibi Jön Türkler'den de memnun olmadıklarını, hatta sultana göre oldukça acımasız olduklarını anlatmışlardır. Haziran 1918 tarihli sayısındaki "Son Sultan Abdülhamid" başlıklı makalede; Büyük Suikastçı'yı tahttan indiren Jön Türkler'in Kızıl Sultan'ın çıkardığı politika olarak aynı Ermeni soykırım politikasından bu yana aynı politikayı benimseyerek hareket ettiklerini, bu ırkın tamamen yok edilmesi konusunda azimli olduklarını, yeni rejimin eskiyi dahi arattığını ve Jön Türkler'in seleflerini gölgede bıraktıklarını⁵² belirtmek suretiyle zulmün şiddetlendiğini belirtmişlerdir. Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "Ermeni Konusu-Bariş Konferansından Önce" başlığı altında; 1908 yılında Ermenilerin zorbalığa son vermek amacıyla Jön Türklerle harekete geçtiği, onların yardımını almak için Jön Türklerin Ermenilere "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" dönemini vaat ettikleri, ancak bir yıldan az bir zaman zarfında Adana'da 20.000 Ermeni'nin öldüğü katliamların gerçekleştiği ve Büyük Güçlerin de Türkiye'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası nedeniyle duruma müdahale etmediği⁵³ anlatılır.

Bununla birlikte, Ocak 1919 tarihli sayısındaki "Ermeni Katliamları, Dünya Katliamlarının Başlangıcı mı?" başlıklı makalede; Almanların Ermenilere dost olmak için ciddi gayret gösterdiği, ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti cinayet ve katliam komitesi haline geldiğinden ve "lanetlenmiş" Abdülhamid'in ayak izlerini takip etmeye karar verdiğinden bu dostluğun ve onların bu sempatisinin Jön Türklerinki gibi geçici olduğu⁵⁴ şeklindeki ifadeleriyle Hükümetin başında olanların yaptıkları eylemlerin umut ettikleri şekilde olmadığını belirtmişlerdir. Eylül 1918 tarihli sayısındaki "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kaderi" başlıklı makalede de sözde Ermeni katliamlarının Türk zihniyetinin ve hükümet yöntemlerinin acımasız yöntemlerinin bir sonucu olduğundan⁵⁵ bahsedilmiştir.

Ermenilerin Adana Olayı ile sorumlu tuttuğu Jön Türkler ile ilişkisi bu şekilde olurken Adana'nın Ermeniler için önemi dikkate alınmalıdır. Böyle bir olayın meydana geldiği yerin nasıl ve şekilde ele alındığına bakıldığında ise Adana'nın Ermeniler için dini, tarihi ve stratejik anlamda önemli olduğu görülür ve Ermenilerin önceden hüküm sürdüğünü belirttikleri Kilikya'yı diriltmek ve Ermenilerin bir kısmını burada toplamak suretiyle Küçük Ermenistan'ı burada kurmak gibi bir milli idealleri olduğu söylenebilir.⁵⁶ Bu milli ideal Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "İntegral Ermenistan" kısmında şu şekilde yer almıştır:⁵⁷

⁵¹ Morgenthau, "The Greatest Horror in History", ss. 223-224.

⁵² Tekeian, "The Late Sultan Abdul Hamid", s. 386.

⁵³ "The Armenian Question Before The Peace Conference", s. 128.

⁵⁴ Baron, "The Armenian Massacres, the Beginning of the World Massacres?", s. 113.

⁵⁵ Rene Pinon, "The Fate of Ottoman Empire", *TAH*, 1/10, September 1918, ss. 530-31.

⁵⁶ Recep Karacakaya, "1909 Adana Ermeni Olayları", <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/1909-adana-ermeni-olaylari/> (25.12.2017).

⁵⁷ "Integral Armenia", s. 133.

Kilikya ya da Küçük Ermenistan konusuna gelince bunun esasen her zaman Ermenistan'ın bir parçasını oluşturan Ermeniler olduğu söylenmelidir. Bu; Araplar tarafından yenilen son kral Leon V' in Mısır'a sürüldüğü, akabinde kurtularak en sonunda hayatını sonlandırmak için Paris'e geldiği güne kadar yaklaşık dört yüzyıl boyunca Ermenistan'ın son Krallığı'nın bulunduğu yerd. O, mezarının hala görülebildiği Saint-Denis Bazilikası'na gömülmüştü.

Ermeniler Kilikya'nın kendileri için ne denli önemli olduğunu belirtmekle birlikte yaşanması muhtemel olan bir gelecekte de bahsetmişlerdir. Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "İntegral Ermenistan" da "Kilikya'dan yoksun, Mersin ve Yumurtalık (Ayas)' ın doğal limanlarından ayrılan Ermeni halkı Akdeniz dünyasıyla ilişkisi olmadan... dağlarda çürümeye mahkûm edilecekti... Ermenilerin hayatı ve geleceği Akdeniz'dedir."⁵⁸ ifadelerini kullanmışlardır.

Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "Ermenistan'ın Trajedisi-Katliamlardan sonra Kısım V" başlıklı makalede yer alan "Yine, daha önce olduğu gibi, hedeflenen amaç Türkiye'den ayrılma değil, sadece reformdu."⁵⁹ ifadesi Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "Tamamlayıcı Notlar-Kilikya" da yer alan "Kilikya'da... Türk hükümeti tarafından... organize edilen katliamların Ermenilerin bu korunmasını kanla bastırma... bağımsızlık yolunda ısrarlı bir şekilde talepte bulunan bütün bir milleti yok etme amacına sahip olduğunu unutmamalıyız."⁶⁰ ifadesi ile yer değiştirmiş ve Ermeniler "bağımsızlık yolunda" ifadesini kullanmıştır. Bunun yanı sıra Adana Olayı ile ilgili olarak Mayıs 1918 tarihli sayısındaki "Ermeni İstirabı" başlıklı makalede; bir Türk Sözleşmesinin ilanından sonra 1909'da katliamın tekrar edildiği, 30,000 Ermeni'nin dikkatle tasarlanan bir plana göre Adana'da kılıçtan geçirildiği⁶¹ belirtilmiştir. Yalnız yukarıda yer alan Mayıs 1918 tarihli sayıda "30,000 Ermeni'nin öldürülmesinden" bahsedilirken Ocak 1919 tarihli sayısındaki "Ermeni Katliamları, Dünya Katliamlarının Başlangıcı mı?" başlıklı makalede ölenlerin sayısına ilişkin olarak şu ifadeler yer verilmiştir: ⁶²

Burada yine Kaiser Wilhelm geçmişte eskilere olduğu gibi kendisinin Jön Türklere ihtiyacı olan bir arkadaşı olduğunu kanıtladı. 20,000'den fazla ölenlerin bulunduğu genel olarak Adana ve Kilikya kentlerinde 1900 yılında gerçekleştirilen katliamlar Kaiser'in Jön Türklere olan aşkıdan başka bir şey değildi. Ayrıca o zamanki Adana kentinin müreffeh bir Ermeni merkezi olduğuna ve doğrudan Berlin-Bağdat demiryolunun rotasında olduğuna da dikkat edilmelidir. Kilikya yaklaşık beş yüzyıl önce son bağımsız bir Ermeni prensliğiydi.

Ekim 1918 tarihli sayısındaki "Türklerin Kanlı Tiranlığı" başlıklı makalede ise 1909'daki sözde Adana katliamlarının İmparatorluğun tüm sakinlerine eşit vatandaşlık haklarını garanti eden Jön Türk Anayasası'nın ilan edilmesinden bir yıl sonra gerçekleştiğinden⁶³ bahsetmişlerdir. Yine buna benzer bir ifadeyi Aralık 1918 tarihli sayısındaki "Ermenistan ve İddiaları" nda yer alan "Kısım I: Türk Ermenistan'ı ve Türkiye'deki Ermeniler" başlıklı makalede, "... Adana

⁵⁸ "Integral Armenia", s. 134.

⁵⁹ Papazian, "The Tragedy of Armenia – After The Massacres V", s. 203.

⁶⁰ "Complementary Notes", *TAH*, 2/3,4,5, February-March-April 1919, s. 139.

⁶¹ Benjamin Vallotin, "The Armenian Agony", *TAH*, 1/6, May 1918, s. 324.

⁶² Baron, "The Armenian Massacres, the Beginning of the World Massacres?", s. 113.

⁶³ Arnold J. Toynbee, "The Murderous Tyranny of The Turks", s. 597.

katliamlarına yol açan 1908 Anayasası denilen sözde Anayasa'ya ve 1915 ve sonrasında... Ermeni halkının büyük bir bölümünün tehcir edilmelerine ilişkin ayrıntılı bilgi vermemiz gerekmiyor.”⁶⁴ şeklinde görmek mümkündür.

Ermeniler bu dergide nüfusla ilgili pek çok yanıltıcı verilere de yer vermişlerdir. Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki “Tamamlayıcı Notlar-Kilikya” da; katliamlardan önce Ermeni nüfusunun sayısına ilişkin Türkçe verilere asla güvenilemeyeceği, Türkiye'de düzenli sayım olmadığı için Türk hükümetinin tüm rakamları kasıtlı olarak değiştirdiği ifade edilmekle birlikte hükümetin Van Vilayetindeki Ermenilerin sayısının 80,000 olduğunu belirttiği, son olaylar sırasında Rusya'ya sığınan o vilayetin Ermeni sayısının ise 220,000'in üzerinde olduğu⁶⁵ şeklinde ifadeler yer vermişlerdir.

Aynı şekilde Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki “İntegral Ermenistan” da ise Kilikya nüfusuna bakıldığında buranın Ermeni ve Türklerden oluştuğu, bununla birlikte Arap unsurunun ise bunun sadece çok küçük bir oranını teşkil ettiği belirtilerek savaştan önce, Kilikya'da sadece 20,000 Suriyeli varken Adana katliamlarının yol açtığı 1909'daki muazzam göçe rağmen Ermenilerin sayısının 200,000 veya daha fazla olduğu⁶⁶ ifadeleri özellikle dikkat çekicidir. Yalnız 1906/7 nüfus sayımına göre Adana'da 50,300 Ermeni varken 1914 yılındaki sayıma göre ise Adana'da 52,650 Ermeni'nin bulunduğu⁶⁷ noktasına dikkat edilmelidir. Zira 1906-1914 tarih aralığına bakıldığında her iki sayımdan da anlaşılacağı üzere Ermeni nüfusu 50,000 civarında seyretmektedir.

Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki “İntegral Ermenistan” kısmında nüfus sorununu bir adım ileri taşıyarak “...Ermenistan olarak adlandırılan altı vilayette, Trabzon ve Kilikya'da bulunan Ermenilerin sayısı... Türklerin ve Kürtlerinkinden fazlaydı ve dahası birlikte ele alındığında ise her ikisine eşitti. 943,000 Türk ve 482,000 Kürt'e karşı 1,403,000 Ermeni vardı.”⁶⁸ şeklinde bir ifade kullanmışlardır. Kendilerinin buldukları yerlerde çoğunluk olduklarını belirtmek suretiyle yine Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki “Tamamlayıcı Notlar-Kilikya” da buna ilişkin ifadeler dikkate değerdir: ⁶⁹

Dört Kilikya Sancağının nüfusunun çeşitli unsurlarının oranı savaştan önceki yüksek Ermeni yaylasının oranı ile aynıydı. Ülkenin başlıca nüfusu üç unsurdan oluşur: sayısı 200,000'i aşan Ermeniler, sayısı 78,000'e ulaşan Türkler ve sayısı yaklaşık 60,000'e ulaşan Türkmenler ve göçmen Kürtler. Toplam yarım milyondan 15,000'ini Arap ve yaklaşık 20,000'ini Suriyeli olmak üzere nüfusun diğer unsurları ikincil önem taşımaktadır.

Ocak 1919 tarihli sayısındaki “Ermenistan ve İddiaları” başlığı altında yer alan “Mevcut Dünya Savaşından Önce Transkafkasya ve Türkiye' yi de içeren Ermenilerin Durumu-Kısım II” de yer alan Memorandum'da belirtildiği üzere Ermenilerin yer aldıkları vilayetlerle birlikte mevcut nüfus Erzurum 215,000, Van 185,000, Bitlis 180,000, Harput 168,000, Diyarbakır 105,000, Sivas 165,000, Kilikya olarak bilinen Adana ve Maraş bölgesi 407,000 olmak üzere

⁶⁴ “Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey”, s. 8.

⁶⁵ “Complementary Notes”, s. 141.

⁶⁶ “Integral Armenia”, s. 134.

⁶⁷ Karacakaya, “1909 Adana Olayları”.

⁶⁸ “Integral Armenia”, s. 131.

⁶⁹ “Complementary Notes”, s. 139.

toplamda 1,425,000 Ermeni bulunmakta ve İstanbul, İzmir, Trakya ve Türk İmparatorluğunun diğer bölümlerinde yaşayan 678,000 Ermeni ile birlikte genel toplamda 2,103,000 Ermeni'nin⁷⁰ varlığından söz edilmektedir.

Ancak Osmanlı Devleti'nin 1914 yılında savaşa girmeden önceki nüfusu yaklaşık 18 buçuk milyon, kesin olarak da 18,520,016 olduğundan Ermenilerin toplam nüfusa oranı % 6,9'dur, bu da 18 buçuk milyon içerisinde Ermeniler yaklaşık olarak 1 milyon 250 binin biraz daha üstüne çıktıkları anlamına gelir.⁷¹ Yani hiçbir dönemde Ermenilerin bahsettiği gibi bir Ermeni nüfusu söz konusu olmamıştı.

Şubat-Mart-Nisan 1919 tarihli sayısındaki "Tamamlayıcı Notlar-Kilikya" da da diğer Ermeni belgelerinin yanı sıra İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'nin hazırladığı istatistiklere baktığımızda savaş öncesinde tüm Türkiye'deki Ermeni nüfusunun iki milyonun biraz üstünde olduğuna ve bu kişilerin 1,403,000'inin Ermenistan'da yaşadıklarına ilişkin bolca kanıtı sahip olduklarını⁷² demek suretiyle nüfus konusundaki açıklamalarına devam etmişlerdir.

Dergide bahsedilen sözde katliamlar ile nüfus meselesine ek olarak Ermeniler esas katliamın I. Dünya Savaşı ile meydana geldiğinden bahsederler. Tabii tüm bu katliamların esas altyapısının da 1856 Paris Barış Anlaşması ile hazırladığını vurgularlar. Ermeniler, Aralık 1918 tarihli sayısındaki "Ermenistan ve İddiaları" başlığı altında yer alan "Kısım I: Türk Ermenistan'ı ve Türkiye'deki Ermeniler" başlıklı girişte; Türk yöneticilerinin Avrupa'yı resmi reform vaatleriyle ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyan nüfusunun durumunun iyileştirilmesine yönelik güvence veren beyanlarla kandırdıklarını, Türk olmayan unsurların yok edilmesi politikasını sistematik bir şekilde yerine getirdiklerini, bunun özellikle 'Osmanlı İmparatorluğunun Bütünlüğü' nü kabul eden 1856 Paris Antlaşması'ndan beri olduğunu⁷³ ileri sürmüşlerdir. Yine aynı başlık altındaki girişte; 1862'de Türkiye'ye hizmet eden Tunuslu Erzurum valisi Hayrettin Paşa'nın Van ve Erzurum Ermenilerinin Türk yetkililerin aşırılıklarından (Kürtler ve diğer yağmacı kabileler tarafından işlenen soygunlar ve yağma eylemleri) kurtulmak için büyük sayılarda göç ettiğini Bâb-ı Âli'ye bildirirken Büyük Vezir ve 'Büyük Reformcu' olan Ali Paşa'nın ise valiye dışarıdan Muhammed toplulukları ile kolay bir şekilde yer değiştireceklerinden ülkelerini terk ederek göç edebileceklerine ilişkin olarak devlet meselelerine karışmama talimatı vermek için bir cevap yazdığını⁷⁴ belirtmişlerdir.

1878 Berlin Anlaşması'nı da ele alarak anlaşmanın görüldüğü gibi olmadığından bahsederler. Ocak 1910 tarihli sayısındaki "Ermenistan ve İddiaları" başlığı altında yer alan "Kısım I: Türk Ermenistan'ı ve Türkiye'deki Ermeniler" başlıklı girişte; Berlin Antlaşması ve Kıbrıs Sözleşmesi'nin iyilikten çok zarar verdiğini, Ermenilerde birtakım umutlara neden olduğunu ve Türk devlet adamlarının bu umutların kökünü kazımak için yapabildikleri ölçüde ya Ermenileri atalarının topraklarından sürerek ya Kürt yağmalamalarını, Çerkez baskınlarını teşvik edip destekleyerek ya da dine ve okullara zarar vererek her

⁷⁰ "The Situation of The Armenians, Including Transcausia and Turkey, Prior to The Present World War", *TAH*, 2/2, January 1919, s. 73.

⁷¹ Enis Şahin, "I. Dünya Savaşı Öncesi Ermeni Nüfusu", <http://www.ermenisorumu.gen.tr/enis-sahin-i-dunya-savasi-oncesinde-ermeni-nufusu-2/> (17.03.2017).

⁷² "Complementary Notes", s. 145.

⁷³ "Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey", *TAH*, 2/1, December 1918, s. 6.

⁷⁴ "Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey", s. 6.

türlü çabayı gösterdiklerini⁷⁵ belirtmişlerdir. Yine aynı girişte; zorbalıkların anlatılamayacak kadar uzun olduğunu, bununla birlikte kendilerinin İngilizce ve Fransızca süreli yayınlarla ya da kendilerinin koruma yükümlülüğünü üstlenen Büyük Güçlerin hükümetlerine vekâletnameler göndererek Avrupa'ya yeniden başvurmak zorunda hissettiklerini, kendilerinin imparatorluğun sınırları içinde ve dışında yaptığı toplantıların detaylarının resmi olarak Mavi Kitaplar ile Sarı Kitaplarda bol miktarda kaydedildiği 1894-1896 yılları arasındaki genel katliamları düzenlemek amacıyla Abdülhamid tarafından kullanıldığı⁷⁶ şeklinde açıklamalarına devam etmişlerdir.

Dergide II. Meşrutiyet'in ilanı ve İttihatçıların iktidara gelişi ile sözde katliam planlarının daha sistematik olarak hayata geçirilmeye başlandığı hususu sıkça işlenmiştir. Ocak 1918 tarihli sayısındaki "Ermeni Belgeleri" başlığı altında yer verilen "Ermenistan, Türkiye ve Almanya" başlıklı makalede; Ermenilere karşı "esaslı" politikanın ilk belirtisinin "Taşnaksutyun" un yayın organının bastırıldığı 18/31 Mart 1915'te ortaya çıktığı, 12/25 Nisan'da 235 önde gelen Ermeni'nin İstanbul'da tutuklanarak tehcir edildiği⁷⁷ ifade edilmiştir. Yine aynı makalede; Talat Bey tarafından Osmanlı Parlamentosunun Ermeni üyelerinden biri olan Vartkes'e verilen mazeretin (1) Ermenilerin imhasına kesinlikle karar verildiğini, (2) Ermenilerin tarafında sadakatsizliğe yönelik hiçbir eylemin bu kararın gerekçesi için öne sürülmüş olamayacağını gösterdiği⁷⁸ ifade edilmiştir.

Aralık 1917 tarihli sayısındaki "Ermeni Konusu ve Kamuoyu" başlığı altında yayımlanan "Delenda Est Carthago" (*Lat. Kartaca Yok Edilmelidir*) başlıklı makalede ise Talat'ın bildirdiği gibi Ermeni katliamlarının büyük ölçüde salt bir yağma ruhuyla nüfusun sahip olduğu zenginlikleri ele geçirmek için olduğu, bununla birlikte temel amacın Ermenilerin Anadolu'da otonomiye ilişkin iddialarını bertaraf etmek olduğu, kaçan Ermenilerin büyük bir bölümünün, yani yaklaşık dört milyon insan anlamına gelen bu Ermenilerin Baltık ve Akdeniz arasında ve Kayseri'den Ararat Dağına kadar özerk bir Ermeni devletinin kurulmasını her zamankinden daha yüksek sesle talep ettikleri⁷⁹ belirtilmiştir. Ermeniler tehcir planının nasıl gerçekleştiğini ise Ekim 1918 tarihli sayısındaki "Türklerin Kanlı Tiranlığı" başlıklı makalede; tehcir planının İstanbul'daki merkezi hükümet tarafından hazırlanıp İmparatorluktaki tüm yerel makamlara telgrafla gönderildiği ve bunun yetkililer, jandarma, ordu ve hükümetin hizmetinde örgütlenen haydut çeteleri ve suçlular tarafından uygulandığı, ancak hiçbir devletin kendi sınırları içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş sırasında kendi halkına karşı işlediği korkunç suçlardan sorumlu olduğu kadar herhangi bir eylemden daha sorumlu olamayacağı⁸⁰ şeklinde ele almıştır.

Daha sonra ise başta tehcir olmak üzere diğer olayları da ele alarak Mart 1918 tarihli sayısındaki "Tarihteki En Büyük Korku" başlıklı makalede; Osmanlı'nın 1914 baharında Ermeni ırkını yok etmek için planlarını yavaş yavaş geliştirdiklerini, kendilerini ilk kez boyunduruk altına aldıklarında

⁷⁵ "Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey", s. 8.

⁷⁶ "Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey", s. 8.

⁷⁷ "Armenia, Turkey and Germany", s. 99.

⁷⁸ "Armenia, Turkey and Germany", s. 99.

⁷⁹ "Delenda Est Carthago", *TAH*, 1/1, December 1917, s. 48.

⁸⁰ Toynebee, "The Murderous Tyranny of The Turks", s. 598.

Hristiyan ırkları yok etmeyi ya da onları Müslümanlığa döndürmeyi ihmal ettikleri için kendi atalarını eleştirdiklerini, Büyük Güçlerin Sultan'ı ciddi bir şekilde uyarmadığı 1895-96 katliamlarının durumunda yapıldığı gibi suçlarının bağışlanamaz oldukları sonucuna vardıklarını⁸¹ ifade etmişlerdir. Yine aynı makalede; fiziksel olarak güçlü olan Ermenilere silah dahi vermeden askere aldıklarını ve yol yapımı gibi vasıfsız işlerde çalıştırdıklarını, silahlara yönelik ev arama bahanesiyle eşyaları talan edip ödeme yapmaksızın alabildikleri her şeyi aldıklarını ve onlardan Milli Savunma Komitesi yararına fahiş katkı yapmalarının istendiğini, onları toptan tehcir ederek çöle sürgün ettiklerini ve nakillere ve beslenmelerine yönelik hiçbir aracın verilmediğini, bununla birlikte suç çetelerinin saldırılarına maruz kaldıklarını, kadın ve kızların ya ihlal edildiğini ya da haremlere götürüldüğünü, çocukların ya nehirlere atıldığını ya da açlıktan korunmaları için anneleri tarafından yabancılara satıldığını ve tüm bunların şeytani zulümleri dahi aşştığını⁸² da ifadelerine eklemiştir.

Tehcir sırasında yaşananların ne denli zor olduğuna Aralık 1917 tarihli sayısındaki "Ermeni Belgeleri" başlığı altında yayımlanan "Ermenilerin Tehciri ve Dünya Savaşı" başlıklı bildiri de devam etmek suretiyle, Türklerin kitleler halinde kadınları, çocukları ve yaşlı insanları kovduğu ve onları Mezopotamya, Musul ve Bağdat çöllerinde tutsaklığa sürüklediği, bununla birlikte Ermenisiz Ermenistan'ın Osmanlı hükümetinin programı olduğu ve bu planın zalim bir sertlikle uygulanarak arkalarında bıraktıkları tüm boş evlerin Müslümanlar tarafından işgal edildiği⁸³ şeklinde olmuştur. Aynı bildiri de; ulaşım araçları askerin ellerinde olduğundan bir ulaşım aracının dahi mevcut olmadığı ve bu nedenle gidecekleri yerlere yürümek zorunda olduklarından bunun bazen bir ya da iki ay sürdüğü, ayrıca çok güvenilir bir kaynaktan duyduklarına göre Fırat Nehrinin sınırlarındaki yolların bu talihsiz insanların cesetleriyle kaplı olduğu⁸⁴ belirtilmekle birlikte Türk hükümetinin bu yok etmek metotlarından memnun olmadığı için Ermenilerin toplu infazını düzenleyen askeri mahkemelere başvurduğu ve inandırıcılıktan uzak bahanelerle pek çok erkeğin İstanbul'un işlek caddelerinde asıldığı ve bu infazların, bu erkeklerin Ermeni vatansever derneklerine üye olduğuna ilişkin hayali suçtan başka merkezlere, Kayseri ya da başka yerlere kadar genişletilmiş olduğu⁸⁵ da devam eden açıklamalar arasında yerini almıştı.

Mart 1918 tarihli sayısındaki "Tarihteki En Büyük Korku" başlıklı makalede de bu süreç; memurların tüm Ermeni ırkını yok etmeyi başardıkları için artık cesaretleriyle övündükleri, üç hafta sonra Muş'u terk ettiklerinde köylerin hala yandığı⁸⁶ ve Mayıs 1918 tarihli sayısındaki "Ermeni İstirabı" başlıklı makalede ise Muş'taki 15.000 Ermeni'den sadece 200'ünün hayatta kaldığı, bununla birlikte haftalar ve aylar boyunca yakıldıkları, öldürüldükleri, boğuldukları, bunun yanında katliamdan kaçanların ise açlık ve susuzluktan öldüğü⁸⁷ ifadeleriyle anlatılmıştır.

⁸¹ Morgenthau, "The Greatest Horror in History", ss. 224-225.

⁸² Morgenthau, "The Greatest Horror in History", ss. 224-225.

⁸³ "The Deportation of The Armenians and The World War", *TAH*, 1/1, December 1917, ss. 51-52.

⁸⁴ "The Deportation of The Armenians and The World War", s. 52.

⁸⁵ "The Deportation of The Armenians and The World War", s. 52.

⁸⁶ Morgenthau "The Greatest Horror in History", s. 226.

⁸⁷ Vallotin, "The Armenian Agony", s. 325.

Ocak 1919 tarihli sayısındanki “Kilikya Ermeni Krallığı” başlıklı makalede ise patriklik tahtını yıkararak Kraliyet Sarayı'nın bulunduğu yerdeki Sis Manastırı'nın hazinelerini yağmaladıkları, Ermeni krallarının ve kraliçelerinin mezarlarını tahrip ettikleri, ancak Gustave Schulumberger'in "Küçük Ermenistan'ın görkemli Hristiyan krallığı" olarak adlandırdığı şeyin hatıralarının yok olmayacağını⁸⁸ belirtmek suretiyle kendilerinin nasıl bir durumla karşı karşıya olduklarını ifade etmişlerdir. Mart 1918 tarihli sayısındaki “Tarihteki En Büyük Korku” başlıklı makalede şöyle bir durum anlatılmıştır: ⁸⁹

Muş'ta 25,000 Ermeni vardı, bunun yanı sıra Muş'un en büyük Ermeni topluluğuna sahip 300 köyü bulunuyordu.

Mezreh'e (bugünkü Elazığ) gitmek üzere yola çıktık. Bize eşlik eden askerler gururla kaç tane kadın ve çocuğu nerede, nasıl öldürdüklerini bize gösterdi.

Harbut'a varlığımızda yetimhanelerin dolu olduğunu görmek bizi çok memnun etmişti. Ancak söylenebilecek her şey bundan ibaretti. Mamuret-ül-Aziz (Harbut) tüm Ermenilerin bir mezarlığı haline gelmişti; çeşitli vilayetlerden gelen tüm Ermeniler buraya gönderilmişti ve yolda ölmemiş olanlar buraya sadece kendi mezarlarını bulmak üzere gelmişlerdi. Mamuret-ül-Aziz'deki bir başka korkunç şey, insanların iki aydır maruz kalmış oldukları işkencelerdi ve bunlar genellikle daha iyi sınıftan olan ailelere çok sert uygulanmıştı. Ayaklar, eller, göğüsler bir parça odunla çivilenmiş; el ve ayak tırnakları koparılmış; sakal ve kaşlar çıkarılmış; ayaklar atlara yaptıkları gibi çivilerle çekiçlenmişti; diğerleri ise ayaklarından yukarı asılmış, başları tuvaletlerin üzerine sallanıyordu... Ah! Biri nasıl tüm bu gerçeklerin doğru olmadığını temenni edebilir ki! Dışarıdaki insanların zavallı kurbanların acı çığlıklarını duyamaması için davul ve ıslıklarla bu katliamların yapıldığı hapishanenin etrafında adamlar duruyordu.

Derginin Aralık 1918 tarihli sayısındaki “Ermenistan Neden Özgür Olmalı” başlıklı makalede; tehcir edilen bir buçuk milyon Ermeni'den hemen hemen 400,000-500,000 Ermeni'nin Suriye ve Mezopotamya'nın çöllerine ulaştığı ve bunların çoğunun bu ıssız bölgelerde açlığa maruz kalan kadınlar, yaşlı erkekler ve çocuklar olduğu⁹⁰ belirtilmiştir. Yine aynı makalede; bir milyondan fazla savunmasız Ermeni'nin Türk askerleri ve Türk çeteleri tarafından öldürüldüğü, Talat ve Enver'in yönettiği soyguncuların Ermeni konusunu en nihayetinde ortadan kaldırmak için bu acımasız yöntemlere başvurduğu, ancak o korkunç aylar boyunca Konstantinopolis'te Amerikan büyükelçisi olan Bay Morgenthau'nun bütün bu zulümleri güvenilir kalemle uygar uluslara ilan ettiği ve bunun, Ermeni halkının Türk-Alman politikalarına yardım etmeyi reddettiği için Türkiye sınırları içerisinde ödedikleri bir bedel olduğu⁹¹ şeklindeki söylemleri oldukça dikkat çekicidir.

Bunun yanı sıra TAH'da Türklerin tehcir konusunda kimden ve nasıl esinlendiği hakkında da geniş ifadeler yer verilmiştir. Aralık 1917 tarihli sayısındaki “Almanya'nın Asya Politikası” başlıklı makalede; Ermenilerin Ermenistan'dan Mezopotamya'nın çöllerine sürgün edilmesinin Rorbach'tan

⁸⁸ Vahan M. Kurkjian, “The Armenian Kingdom of Cilicia”, *TAH*, 2/2, January 1919, s. 69.

⁸⁹ Morgenthau, “The Greatest Horror in History”, ss. 226-227.

⁹⁰ G. Pasdermajian, “Why Armenia Should Be Free”, *TAH*, 2/1, December 1918, s. 23.

⁹¹ Pasdermajian, “Why Armenia Should Be Free”, s. 23.

esinlenmiş olduğunu, 29 Mayıs 1916'da Max Hoschiller tarafından Temp'de yayınlanan bir makalede kendisinin onlara Berlin'de verilen derslerinde Rorbach'ın uzun zaman önce Ermenilerin sürgün edilmesini ve onların topraklarının Türklere verilmesini, böylece onları Rus etkisinden kurtarılmasını savunduğunu, Türklerin Rorbach'ın bu plan şemasını benimsediğini, sistemden yoksun olan kendilerini kanıtlamış Türkler'in Alman efendilerinin tavsiye ve disiplinini açık bir şekilde, "Almanya'da yapılmıştır." damgalı korkunç çalışmasının her parçasını ayrıntısına kadar takip ettiğini söylediğini⁹² belirtmişlerdir.

Sonuç

Osmanlı toprakları üzerinde yüzyıllardır yaşayan ve Osmanlı Devleti'nde önemli mevkilere getirilen Ermenilerin XIX. yüzyıla kadar devlet ile bir sorunu olmadığı gibi dini ve hukuki anlamda da bir yaptırımla karşılaşmamışlardır. Hatta yargılama alanında sorunlarının çözümü için mahkemeleri bile bulunmaktaydı. Ancak Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikaları ve Ermenilerin Büyük Devletlerin de etkisiyle kendilerine yapılan sözde haksızlık ve zulme uğradıklarına ilişkin öne sürdükleri nedenler eşliğinde dünya kamuoyunda yaptıkları propagandalar Osmanlı'ya büyük ölçüde zarar vermiştir. Bununla birlikte 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Osmanlı Büyük Devletlerin yanı sıra bir de Ermenilerin yarattığı cephe ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Zira Ermeniler her ne kadar başlangıçta ayrılma gibi bir durumun olmadığını, sadece şartlarının daha iyi duruma getirilmesini istediklerini öne sürseler de yayınlamış oldukları The Armenian Herald (TAH) dergisi ile amaçlarının Osmanlı'dan ayrılmak olduğunu bariz bir şekilde ilan etmişlerdir.

Bunun yanı sıra savaş sırasında herhangi bir olumsuzluğun yaşanmasını önlemek amacıyla Osmanlı'nın Ermenileri sevk (tehcir) ettirmesi birtakım olayların da yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Özellikle kendilerini "tehcir" adı altında katletmek isteyen bir devletten söz eden Ermeniler Osmanlı'nın yaşlı, kadın, çocuk gibi unsurlara özen göstererek ve yardıma ihtiyacı olanlara gerekli yardımı yapmasını göz ardı ederek olayları çarpıtmış ve bu durumu da propaganda aracı olarak kullanmaktan geri durmamıştır.

TAH dergisinde de tüm bu olaylar ele alınmış ve Osmanlı'nın bazen 1,200,000 bazen de 2,000,000 olmak üzere Ermeni'yi katlettiğini belirtmişlerdir. Ancak Osmanlı'nın nüfus sayımına bakıldığında bahsi geçen Ermenilerin toplam nüfustan bile fazla olduğu görülmekle birlikte iddia ettikleri soykırımın olmadığı da yine bu tutarsızlığa bakılarak anlaşılabilir.

TAH dergisi başta söylendiği gibi Ermenilerin edebiyatı, kültürü ve tarihi hakkında bilgi sağlamaktan ziyade dünya kamuoyunu Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmada ve Büyük Devletlerin vaatlerini gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılmıştır.

Kaldı ki TAH'ın yanı sıra "Mavi Kitap" (Blue Book) da kaynağı bile bilinmeyen çeşitli yazıları ile Ermenilerin propagandalarını desteklemiştir. Ancak yazarlarının arasında yer alan tarihçi Arnold J. Toynbee daha sonradan

⁹² Moushegh Seropian, "The Asiatic Policy Of Germany", *TAH*, 1/1, December 1917, s. 22.

bunun propaganda nitelikli bir kitap olduğunu anlayınca pişmanlığını ifade etmiş ve bunu erkenden fark edince bu projede yer almayacağını belirtmiştir.

Görüldüğü üzere, Ermeniler yaptıklarına başlangıç aşamasında engel olunmaması için ılımlı yaklaşımlar sergilemişse de zaman geçtikçe esas niyetlerini açıkça ortaya koymuştur. Böylece bir zamanlar “Millet-i Sadıka” olarak anılmalarını tarihin tozlu sayfalarına bırakan Ermeniler olmayan bir soykırım iddiasını desteklemek için her şeyi fazlasıyla yapmış bulunmaktaydı.

Kaynaklar

1. Süreli Yayınlar

The Armenian Herald Dergisi

- “Armenian Freedom and Independence”, *TAH*, 1/12, November 1918, ss. 619-621.
- “Armenia, Turkey and Germany”, *TAH*, 1/2, January 1918, ss. 95-204.
- BARON, James Y., “The Armenian Massacres, the Beginning of the World Massacres?”, *TAH*, 2/2, January 1919, ss. 108-114.
- “Complementary Notes”, *TAH*, 2/ 3,4,5, February-March-April 1919, ss. 137-152.
- “Delenda Est Carthago”, *TAH*, 1/1, December 1917, ss. 46-50.
- “Integral Armenia”, *TAH*, 2/ 3,4,5, February-March-April 1919, ss. 131-137.
- KURKJIAN, Vahan M., “The Armenian Kingdom of Cilicia”, *TAH*, 2/2, January 1919, ss. 60-69.
- MORGENTHAU, Henry, “The Greatest Horror in History”, *TAH*, 1/4, March 1918, ss. 223-229.
- PAPAZIAN, Bertha S., “The Tragedy of Armenia – After The Massacres V”, *TAH*, 2/3,4,5, February-March-April 1919, ss. 199-208.
- “Part I. Turkish Armenia and The Armenians in Turkey”, *TAH*, 2/1, December 1918, ss. 3-8.
- PASDERMADJIAN, G., “Why Armenia Should Be Free”, *TAH*, 2/1, December 1918, s. 20-28.
- PINON, Rene, “The Fate of Ottoman Empire”, *TAH*, 1/10, September 1918, ss. 530-533.
- “Our Raison D’etre”, *TAH*, 1/1, December 1917, ss. 1-3.
- SEROPIAN, Moushegh, “The Asiatic Policy Of Germany”, *TAH*, 1/1, December 1917, ss. 20-23.
- TEKEIAN, Vahan, “The Late Sultan Abdul Hamid”, *TAH*, 1/7, June 1918, ss. 384-386.
- “The Armenian Question Before The Peace Conference”, *TAH*, 2/3,4,5, February-March-April 1919, ss. 127-130.
- “The Deportation of The Armenians and The World War”, *TAH*, 1/1, December 1917, ss. 51-53.
- “The Situation of The Armenians, Including Transcausia and Turkey, Prior to The Present World War”, *TAH*, 2/2, January 1919, ss. 72-81.
- TOYNBEE, Arnold J., “The Murderous Tyranny of The Turks”, *TAH*, 1/11, October 1918, ss. 593-607.
- VALLOTIN, Benjamin, “The Armenian Agony”, *TAH*, 1/6, May 1918, s. 324-325.

2. Tetkik Eserler ve Makaleler

- AKBULUT, İlhan, “Türk Tarihinde Ermeniler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50/1, 1995, ss. 29-41.
- AR, Necdet Kamil, *Türk – Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi (1918-1923)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011.
- ARSLANOĞLU, İbrahim, “Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay ve Düşündürdükleri”, ss. 1-10, <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/suleymanhayri.pdf> (08.06.2018).
- BAL, Halil, “Birinci Bölüm – Ermeni Meselesinin Tarihi Boyutu”, *Tarihi ve Stratejik Boyutlarıyla Ermeni Meselesi*, Hasan Demirhan (der.), İdil Yayınları, İstanbul 2012, ss. 15-74.
- BARDAKÇI, İlhan, “Ermeni Şirretliğine Karşı Hala Gaflet Uykusundaız”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Sayı 5, Temmuz 1994, ss. 17-21.
- ÇELİK, M. Bilal, “Birinci Dünya Savaşı’na kadar Osmanlı İngiliz İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi”, *Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa*, Haluk Selvi (ed.), Sakarya 2006, ss. 125-162.
- DUMAN, Önder, *1. Dünya Savaşı Sırasında Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Ermeni Terör Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2002.
- GÜRÜN, Kamuran, *Ermeni Dosyası*, 7. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.
- İSKEFİYELİ, Zeynep, “Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hıristiyanlık, Kilise ve Misyonerler”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2/1, 2007, ss. 231-255.
- KARACA, Birsen, *Sözde Ermeni Soykırımı Projesi – Toplumsal Bellek ve Sinema*, Say Yayınları, İstanbul 2006.
- KARACAKAYA, Recep, “Amerika Birleşik Devletleri ve Ermeni Meselesi (1890-1900)”, *Tarih Dergisi*, Sayı 46 (2007), İstanbul 2009, ss. 85-105.
- _____, “1909 Adana Ermeni Olayları”, <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/1909-adana-ermeni-olaylari/> (25.12.2017).
- KARADUMAN, Fethi, “İkinci Oturum: Tarihsel Süreç İçerisinde Emperyalizm ve Ermeni Sorunu”, *Osmanlı’dan Günümüze Emperyalizm Kısacasında Ermeni Sorunu*, Orhan Suveren (ed.), Ozan Yayıncılık, İstanbul 2011, ss. 159-219.
- SARI, Hicabettin, “Fransız Basını ve Türk-Ermeni Meselesi (1908-1923)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 60, 2014, ss. 1-4.
- SAVRANLI, Ali Haydar, *Ermeni Terör Örgütleri ve Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2009.
- ŞAHİN, Enis, “I. Dünya Savaşı Öncesi Ermeni Nüfusu”, <http://www.ermenisorunu.gen.tr/enis-sahin-i-dunya-savasi-oncesinde-ermeni-nufusu-2/> (17.03.2017).
- _____, “Bir Ermeni Propaganda Klasığı: “Mavi Kitap (Blue Book)”, <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/bir-ermeni-propaganda-klasigi-mavi-kitap-blue-book/> (25.10.2017).

_____, “Bir Ermeni Propaganda Dergisi: The Armenian Herald (1917-1919)”,
<http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/bir-ermeni-propaganda-dergisi-the-armenian-herald-1917-1919/> (03.12.2017).

URAS, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987.